

ANÀLISI I PROBLEMÀTICA DE LA SOCIOLOGIA DE L'EDUCACIÓ A ESPANYA

Martí X. March i Cerdà

L'educació presenta cada cop més una problemàtica més complexa i difícil, la qual cosa comporta una necessària realització d'estudis i d'investigacions per tal d'analitzar en profunditat l'ample camp del fet educatiu en totes les seves vessants. Dins aquest context els estudis de sociologia de l'educació estan tenint i tenen una importància fonamental en tant que anàlisi de les relacions educació/societat. Aquest tipus d'estudis que, a poc a poc i en dificultats s'estan introduint en el nostre país, tenen a diferents països europeus una tradició important amb investigacions prou interessants i que reflexen una maduresa intel·lectual i un nivell científic prou consolidat.

Per altra part els estudis de sociologia de l'educació tenen una important acollida per part de la societat que, de fet, necessita i exigeix aquests tipus d'estudis. Malgrat tot, com ja hem dit en altres ocasions ¹, la problemàtica epistemològica de dita disciplina dista molt d'estar totalment plantejada a nivell d'objecte, a nivell teòric, a nivell investigacional, etc. Però, tot i així, aquests problemes inherents a tota disciplina sociològica són una demostració de vivesa i energia d'una ciència que just acaba de començar a caminar.

EXISTEIX LA SOCIOLOGIA DE L'EDUCACIÓ A ESPANYA?

Tal vegada aquest interrogant pugui parèixer realment contradictori i extrany, tenint en compte que darrerament han aparegut tot una sèrie de llibres i d'estudis de sociologia

(1) Vegeu l'article de Martí X. March i Cerdà: *Aspectes de la problemàtica actual de la Sociologia de l'Educació*, Mayurqa núm. 17, Palma 1977-78, págs. 315 a 318.

de l'educació fets desde diverses perspectives prou interessants i importants; en aquest sentit, i sense cap ànim d'esser exhaustiu, voldria anomenar alguns autors: així caldria destacar a **C. Lerena** amb la seva obra "*Escuela, Ideologia y clases sociales en España*", molt clarificadora a nivell teòric i a nivell investigacional; també cal citar a **Alberto Moncada** per les seves obres de divulgació sobre l'esmentada disciplina i per les seves investigacions sobre l'educació, l'economia i el mercat de treball; a **Josep Maria Quintana** amb el seu manual universitari d'introducció a la temàtica sociològica; a **Antoni J. Colom** amb el seu llibre sobre l'anàlisi de la sociologia de l'educació desde una perspectiva sistèmica; i a tot una sèrie d'autors com **Jordi Vives**, **Josep Maria Mas Joan**, **Joan E. Sánchez**, **I. Fernández de Castro**, **M. Subirats**, **M. Siguan**, etc. que desde enfocs diferents i amb temàtiques distintes estan aportant a la sociologia de l'educació, a la seva construcció i al seu desenvolupament.

Tal vegada aquest interrogant pugui parèixer realment contradictori i extrany quan aquesta disciplina se comença a institucionalitzar a nivell universitari i la demanda d'estudis sociològics-educatius augmenta de forma progressiva i permanent, quan la societat exigeix aquest tipus d'estudis, quan existeixen arreu de l'Estat tot una sèrie d'entitats sociològiques que se dediquen a investigar aquesta problemàtica educativa entre altres aspectes: L'Institut de Sociologia i Pastoral Aplicada (I.S.P.A.), L'Instituto de Estudios Laborales (I.E.L.), L'Institut Catòlic d'Estudis Socials de Barcelona (I.C.E.S.B.); L'Instituto de Técnicas Sociales (I.T.S.), la Fundació Jaume Bofill, etc., quan s'està duent a terme tot una tasca de divulgació a través de revistes —*Cuadernos de Pedagogia*, *Perspectiva Escolar*, etc. — i de cursets de l'esmentada disciplina sociològica.

Però tot i això l'interrogant sobre si existeix una sociologia de l'educació a Espanya segueix esser vàlida, i no només a causa de la joventut que dita disciplina té al nostre país, sinó per a d'altres causes i factors que intentarem analitzar amb deteniment.

Així tots els problemes que la Sociologia de l'Educació té plantejats a nivell epistemològic, etc., s'agreuïen encare més quant ens referim a Espanya ja que el seu desenvolupament és més feble i pobre del que existeix a d'altres països europeus. Les causes d'aquest poc desenvolupament les hauriem de trobar en raons de caire històric, de caire ideològic, de caire educatiu i de caire científic.

Però malgrat tot, les opinions sobre la situació de la Sociologia de l'Educació en el nostre país disten molt d'esser uniformes i coincidents. I com a mostra del que deim, es pot analitzar a continuació el que diuen tot una sèrie d'estudiosos sobre aquesta disciplina sociològica.

Així **Amparo Almarcha**,² en un article publicat fa uns dos anys realitza una anàlisi sobre els llibres publicats a Espanya sobre la temàtica de la Sociologia de l'Educació desde 1877 a 1977 en funció d'uns pressupòsits prou discutibles. En primer lloc caldria qüestionar-se el títol en sí de l'article, ja que parlar de cent anys de Sociologia de l'Educació a Espanya quant aquesta disciplina apenes si està consolidada com a tal a l'actualitat, resulta realment un contrasentit. A més s'ha de tenir en compte que l'obra de E.

(2) "*Cien años de Sociología de la Educación en España*" 1877-1977, En *Revista Española de Investigaciones Sociológicas* (R.E.I.S.) número 2, Abril-Junio 1978, pgs. 115-150.

Durkeim, vertader sistematitzador i pare de la sociologia de l'educació, data dels primers anys del segle XX.

Si bé reconeix l'autora que els sociòlegs espanyols han estudiat molt poc els temes propis de Sociologia de l'Educació, que hi ha una orientació més filosòfica i assaigista que científica i sociològica, que de fet en la relació bibliogràfica no hi ha separació dels temes de sociologia de l'educació dels temes d'educació ni d'altres ciències socials, s'ha de reconèixer que la concepció de sociologia de l'educació que hi ha dins el text és prou ampla i poc rigurosa.

Es veritat que l'autora parla de que la Llei General d'Educació possibilita el sorgiment d'una autèntica *Sociologia de l'Educació*, però això, al meu entendre demostra encara més el caràcter ambigu i confussionari de l'esmentat article. No es pot posar dins un mateix sac a obres d'Història social educativa, de Pedagogia Social, de Filosofia Social de l'educació, d'empirisme educatiu o de Sociologia de l'Educació; caldria que l'autora hagués clarificat al començament de l'article el que entenia per Sociologia de l'Educació i en funció de la mateixa classificar les obres relacionades d'una forma més concisa i clara.

Així mateix podria qüestionar-se la referència a l'existència d'escoles sociològiques en el camp educatiu —de les quals reconeix lògicament el seu poc desenvolupament— a causa de la descalificació que fa d'alguna d'elles —la crítica— de forma un xic discutible i superficial, pel seu caràcter *testimonial, crític, poc nivell empíric, etc.*; en aquest sentit també not a faltar un punt de referència sociològica més explícita alhora de valorar les diverses obres i escoles sociològiques.

També resulta discutible el fet de classificar a Carlos Lerena Aleson dins la corrent anglo-saxona degut a ésser deixeble de **Salustiano del Campo**; ni **E. Durkheim**, ni **K. Marx**, ni **P. Bourdieu**, ni **J.C. Passeron** —autors principals sobre els que s'inspira C. Lerena— tenen massa que veure en conjunt amb la corrent sociològica anglosaxona, sobre tot els tres darrers.

Per tant, si bé la tasca de recollir tota la bibliografia sobre aspectes socials i sociològics de l'educació és prou notable, manca una tasca de profundització en el contingut de la mateixa, en la classificació de les obres, en l'anàlisi de les escoles sociològiques existents, en la definició del que s'entén per sociologia de l'educació, en la contextualització de les obres, en el títol de l'article, etc. La visió que se pot obtenir de la lectura de l'article d'Amparo Almarcha és massa optimista si se la compara amb la realitat sociològica—educativa existent a l'Estat Espanyol tant desde una vessant històrica com actual.

Dos autors que també han analitzat en diferents treballs la situació de la Sociologia de l'Educació a Espanya són sense cap dubte **Felix Ortega** i **Jesús Maria Vázquez**.³ Així a l'article "Bases para una sociologia de la educación en España"⁴ exposen diferents as-

(3) Felix Ortega i Jesús Maria Vázquez a través del *Instituto de Sociología Aplicada* de Madrid —institut que s'ha d'enmarcar dins la tradició catòlica progressista— estan realitzant una tasca prou interessant d'investigació i de divulgació de temes de sociologia de l'educació. Prova d'aquest treball és la revista "Cuadernos de Realidades Sociales" R.S. començada a publicar pel maig de 1973 i que ha anat publicant fins el moment tot una sèrie d'articles sobre diferents aspectes de la Sociologia de l'educació, Església i Educació, educació i canvi social, el sistema educatiu espanyol, la universitat, etc.

(4) Cuadernos de Realidades Sociales R.S. número 1 Mayo de 1973 Pgs. 9-63.

pectes de la problemàtica de la Sociologia de l'educació tant desde un caire teòric—investigacional com d'anàlisi sobre la situació sociològico—educativa a l'Estat Espanyol.

Així sobre aquest darrer aspecte afirmen que la Sociologia de l'Educació a Espanya està abandonada i fins i tot se pot dir que dita disciplina en el nostre país encara no ha nascut.

*"La Sociologia de la Educación española apenas si ha comenzado a desarrollarse y ello doblemente; tanto a nivel de trabajos monográficos empíricos, como en su dimensión teórica, estructural y sistemática"*⁵.

Aquest poc desenvolupament de la Sociologia de l'Educació a nivell acadèmic, universitari, bibliogràfic, investigacional, institucional, etc, si era una realitat en el moment d'escriure l'esmentat article —l'any 1973—, en general continua essent vàlida en l'actualitat malgrat sigui necessari realitzar tot una sèrie de correctius.

De totes maneres el desacord amb aquests autors vendrà determinada per la configuració de l'existència d'una sèrie d'etapes dins el desenvolupament de la sociologia de l'educació a Espanya. Així F. Ortega i J. Maria Vázquez parlen de tres etapes: la primera (1939–60) que es definida per etapa d'indiferència cap a aquesta disciplina sociològica. Dita etapa se caracteritza per la poca preocupació cap a l'educació; l'única preocupació és la universitat; l'enfoc dels estudis realitzats en aquesta etapa és especulatiu i gens empíric, destacant entre els autors a Maria Fraga Irigibarne, P. Lain Entralgo, A.J. Tena Artigas, etc.

La segona etapa de 1961 a 1968 es definida pels dos autors com una etapa de *Sociologia Econòmica de la Educación* ja que comença a concebre l'educació com una inversió necessària pel desenvolupament econòmic, tenint els estudis realitzats un component empíric important. Entre els autors d'aquesta època cal destacar a S. del Campo, A. de Miguel, Paredes Grosso, López Medel, etc.

Finalment la tercera etapa —a partir de 1969— es definida com de "*Sociologia Política de la Educación*" ja que l'educació a partir de la L.G.E. se converteix en una qüestió política i la reforma educativa un problema polític i social; els llibres que se publiquen —M.E.C., I. Fernández de Castro, X. Cambre Mariño, V. Bozal, etc— estan dins aquesta problemàtica.

Quins són els motius de desacord amb las tesis de Felix Ortega i J. Maria Vázquez? El primer desacord estaria en la contradicció entre l'afirmació inicial del poc desenvolupament i la gairebé inexistència de la sociologia de l'educació, i l'existència de diferents etapes sociològiques; el segon motiu de desacord està en l'arbitrarietat existent en la denominació de les diferents etapes, ja que resulta difícil definir una cosa que no existeix i entendre la separació entre la sociologia política de l'educació i la sociologia econòmica de l'educació. I la tercera raó és l'oblit de diversos autors i obres importants de sociologia de l'educació.

(5) Ibidem pg. 31.

Antoni J. Colom en el llibre *"Sociologia de la Educaci3n y Teoria General de sistemas"*⁶ afirma en relaci3 a aquests dos autors el següent:

*"Considero que el panorama que presentan Jesús Maria Vázquez y Felix Ortega, en su trabajo La Sociologia de la Educaci3n en España, además de ser incompleto (olvida todos los trabajos realizados tanto en la Universidad de Barcelona como por otros organismos catalanes -Rosa Sensat por ejemplo-), no se adecúa a lo que realmente es la Sociologia de la Educaci3n"*⁷.

Efectivament si bé el treball de F. Ortega i J. Maria Vázquez és important pel moment en que es va realitzar i per la seva sistematitzaci3, resulta per altra part incompleta, contradict3ria i confusa, desproporcionada i prou optimista.

Així mateix Antoni J. Colom, comentant l'article dels dos autors esmentats, arriba a afirmar:

*"Mi postura en este sentido es mucho más pesimista que la de los autores citados; personalmente, los trabajos de sociologia de la educaci3n desarrollados en España considero ocuparían un folio a lo máximo"*⁸.

El problema real estriba, doncs, en definir el que s'entén per Sociologia de l'Educaci3, en definir quin és el seu objecte, la seva metodologia, el seu camp temàtic i investigaci3, en plantejar-se la problemàtica epistemol3gica de la disciplina sociol3gica. Per a que hi hagi una autèntica sociologia de l'educaci3 cal una veritable teoria sociol3gica, cal una base experimental i empírica, cal l'existència d'hipòtesis demostrades que confirmin i ampliïn la teoria sociol3gica. Cal rompre la dicotomia entre teoria i investigaci3. Ni és suficient presentar una te3ria sense una base experimental i empírica, ni és possible unes dades estadístiques empíriques i experimentals sense una teoria sociol3gica. I de fet la majoria de treballs que s'autodefineixen de Sociologia de l'Educaci3 pateixen d'aquest mal.

També hi ha d'altres autors que també han analitzat la situaci3 de la Sociologia de l'Educaci3 a Espanya, malgrat sigui d'una forma no massa profunda. Així J. Dalmau, F. Ferrer i J. Maria Rotger⁹ afirmen al respecte:

*"En los textos publicados en España conviene resaltar una reducida producci3n de textos empíricos y una aún menor producci3n de textos analíticos"*¹⁰.

En aquest sentit els autors esmentats citen les obres de J. Gay, R. Quittlet, A. Pascual "Societat Catalana i Reforma Escolar", la ja senyalada de C. Lerena, la de Ignacio Fernández de Castro, la de Valeriano Bozal, etc.

(6) Ed. Oikos-Tau, Barcelona 1979.

(7) Antoni J. Colom, ob, cit, pg. 78.

(8) Ibidem pg. 78.

(9) "Algunos Problemas" Cuadernos de Pedagogia número 49. Enero 1979. pg. 4-6.

(10) Ibidem pg. 6.

Josep Maria Quintana, en el llibre *Sociología de la Educación*, Ed. Hispano-Europea, Barcelona 1977, afirma en relació a la situació de la sociologia de l'educació a Espanya, el següent:

*"En España desde hace algunos años han ido viendo a la luz trabajos y libros que investigan diversos puntos de Sociología de la Educación: Autores de los más asiduos en este tipo de publicaciones son Jesús López Mendel, J. Maria Paredes Grosso, Amando de Miguel y otros; es bastante lo que se escribe en plan de crítica al sistema educacional"*¹¹.

Per tant, i en funció del que s'ha dit, no és extrany que al principi d'aquest apartat ens plantejàssim si existia de fet la Sociologia de l'Educació a Espanya. Les opinions són molt variades i divergents. I en aquest sentit si bé no se pot afirmar que la Sociologia de l'Educació no existeix a l'Estat Espanyol, si que s'ha de dir que la seva situació és difícil i débil; no deixa d'estar al principi del seu desenvolupament com a disciplina científica. De totes maneres no podem deixar de tenir en compte l'aportació d'autors com I. Fernández de Castro, desde una perspectiva de sociologia crítica, Carlos Lerena dins la línia de la sociologia francesa de Bourdieu/Passeron, Alberto Moncada desde una perspective econòmica com a eix estructurador de la Sociologia de l'educació, Antoni J. Colom desde la perspectiva de la Teoria General de Sistemes, L.T.C.E. de la Politècnica de Barcelona amb Joan E. Sánchez dins l'orientació temàtica-sociològica de l'obra italiana "Educación y mercado de trabajo", Rosa Sensat amb autors com Josep Maria Mas Joan, Jordi Vives, etc., i tot una sèrie d'autors com M. Subirats, R. Quítllet, J. Gay, A. Pascual, J. Maria Quintana, Felix Ortega i Jesua Maria Vázquez que desde diverses òptiques sociològiques i temàtiques diferents han contribuït i contribueixen al desenvolupament de la Sociologia de l'Educació.

Quines són les causes d'aquesta manca de desenvolupament de la Sociologia de l'educació? Si bé resultaria un poc llarg analitzar en profunditat les causes que han incidit en el poc desenvolupament de l'esmentada disciplina sociològica, si que crec neccessari fer referència a les més importants i decisives.

Així en primer lloc hauriem de recurrir a un factor de tipus estructural: el retrasat sorgiment de la societat industrial capitalista en el nostre país. El fracàs de la Revolució Industrial Burguesa a l'Estat Espanyol, amb les excepcions matisades de Catalunya i el País Basc, és un problema històric del qual encara avui patim les conseqüències a tots els nivells. S'ha de tenir en compte que "la sociologia es la autoconciencia científica de la crisis generada por el alumbramiento de la sociedad capitalista y por los problemas que acarreo a través de sus *traumatismos de nacimiento*"¹².

Efectivament fins a la dècada del 60 no se propicia al nostra país el sorgiment de la sociologia com a disciplina científica. No és per tant extrany el seu retras i el de les diferents sociologies especials —com la de l'educació— en relació a d'altres països europeus.

(11) Quintana, J. Maria Ob. cit, pg. 44.

(12) Díaz Sánchez, L. "K. Marx 1818-1883, sociólogo del modo de producción capitalista". Ed. Akal, Madrid 1976. pg. 8.

Un altre factor que també ha incidit en aquest poc desenvolupament de la Sociologia de l'Educació, fa referència als pocs sociòlegs que s'han dedicat a la temàtica educativa com a nucli de les seves investigacions i teoritzacions. Així una enquesta realitzada a principis del 70 entre diferents sociòlegs espanyols va donar els següents resultats ¹³

Total sociólogos incluidos.	Sociólogos cuya espe- cialidad consta.	No consta espec.	Espec. en Socio- logia Educación.	O/o total
103	97	6	3	2,9

Al mateix temps s'ha de constatar la precària institucionalització universitària de la Sociologia i més concretament de la Sociologia de l'Educació, tant dins les Ciències Socials como dins les Ciències de l'Educació.

Per altre part dins les Ciències de l'Educació s'ha de fer referència a les interferències de la Pedagogia amb la Sociologia de l'Educació. Efectivament a més del poc interès demostrat pels pedagogs per a els temes sociològics, quan han demostrat aquesta preocupació, no s'ha realitzat en funció d'un enfoc sociològic, sinó d'un enfoc pedagògic-filosòfic.

"Puede ser que un primer obstáculo al desarrollo de la Sociología de la Educación en el ámbito de la Pedagogía haya surgido en ciertas interferencias habidas con la Pedagogía Social (de contenidos similar a la Filosofía Social). A la hora de delimitar los ámbitos de cada una de ellas, los continuos solapamientos de una y otra disciplina han podido dar lugar al "sacrificio" de una en beneficio de la otra" ¹⁴.

El problema de la paternitat científica és un dels problemes amb els que topa la sociologia de l'educació i afecta al contingut de la mateixa degut a les esmentades interferències amb la pedagogia. Cal, per tant, delimitar i clarificar l'objecte d'aquesta sociologia especial, la seva metodologia i la seva relació amb les ciències de l'educació i amb les ciències socials. Sols clarificant aquests punts se podran evitar aquestes interferències i els exclusivismes pedagogistes o sociologistes. En aquest sentit, i al meu entendre, el punt de clarificació està en concebre a la sociologia de l'educació com una sociologia especial, les investigacions de la qual afavoreixen a la Pedagogia i a la Sociologia.

De totes maneres, si bé aquestes interferències s'han donat arreu del món pedagògic com ho demostra l'existència de la Pedagogia Social o de la Sociologia Educacional, en el nostre país aquestes interferències han estat més perjudicials a causa del retràs en el sorgiment de la sociologia i al control ideològic científic viscut durant el passat règim.

No és, per tant, extrany en funció del que s'ha dit, que hom pugui dubtar de l'existència real de la Sociologia de l'Educació a nivell de l'Estat Espanyol. Però aquesta dubte

(13) *Sociología Española de los años setenta*. Conf. Española de Cajas de Ahorro, Madrid 1971, pag. 810 ss.

(14) Felix Ortega i Jesús Maria Vázquez, Ob. cit. pg. 34.

real de plantejament se converteix, una vegada constatada la realitat sociològica existent, en una esperança de futur ¹⁵.

LA SOCIOLOGIA DE L'EDUCACIO ALS PAISOS CATALANS

En quina situació se troba la sociologia de l'educació en la nostra àrea cultural dels Països Catalans? Resulta difícil poder donar una resposta contundent i absoluta ja que els nivells de desenvolupament de les diverses regions dels Països Catalans —Catalunya, País Valencià i Illes Balears— és prou diferent a nivell socio—econòmic i estructural, a nivell educatiu i a nivell cultural.

Fins i tot resulta curiós que els autors ¹⁶ que han analitzat la problemàtica sociològica a nivell de Països Catalans ho facin en la perspectiva unilateral de Catalunya, tal vegada per manca d'informació, però també, i en tota seguretat, perquè només Catalunya ha tingut un desenvolupament sociològic digne del seu nom i de tenir-se en compte. Tot i així crec necessari donar a conèixer tot una sèrie d'elements de judici per tal de poder aprofundir dins els coneixements de la problemàtica sociològica arreu dels Països Catalans.

A més en el moment d'analitzar la situació de la sociologia i de la sociologia de l'educació als Països Catalans caldria tenir en compte —cosa que no faré en el present article— el que diuen Joan Estruch i Salvador Giner:

“Per assolir una visió satisfactòria de l'abast del desenvolupament de la Sociologia als Països Catalans cal tenir en compte les aportacions d'altres disciplines afins, tals com l'antropologia social i cultural, la geografia humana, la demografia, la història social, l'etnografia, etc” ¹⁷.

De totes formes si bé podem partir de la idea bàsica de que la Sociologia de l'Educació a nivell de Països Catalans ha estat en general poc conreada, no trobant-se estudis i investigacions serioses fins el començament de la dècada del 70, hem de tenir en compte la desigual producció sociològica existent a nivell de les Illes Balears, del País Valencià i de Catalunya—Principat.

(15) En aquesta perspectiva no se pot oblidar a més dels llibres que han aparegut recentment de Sociologia de l'Educació, la tasca divulgativa que sobre dita temàtica realitzen revistes com *Perspectiva Escolar* o *Cuadernos de Pedagogia*. Així l'anàlisi de la política educativa espanyola, la situació de l'ensenyament a cada nacionalitat o regió, les desigualtats educatives, els mestres, el mercat de treball i el sistema escolar, ... són tractats amb prou freqüència en dites revistes.

(16) Tot i constatar que són pocs els autors que s'han dedicat a estudiar la situació històrica i actual de la sociologia general i de la sociologia de l'educació als Països Catalans, no podem deixar de fer referència al *“Diccionari de les Ciències de la Societat als Països Catalans (Segles XVIII–XX) ICTINEU”*, A CURA DE F. Artal, P. Gabriel, Ec. Lluch, F. Roca, Edicions 62, Barcelona 1979, o a la *Gran Enciclopedia Catalana* en RELACIO a L'article que sobre la Sociologia fa Salvador Giner al Volum 13, pg. 698/699.

(17) ICTINEU, Ob. cit. pg. 454.

Quines són les causes d'aquesta desigual producció sociològica? En primer lloc hem de parlar de causes històrico-estructurals en el sentit de que el procés d'industrialització amb totes les seves conseqüències s'ha produït de forma desigual tant a nivell geogràfic com a nivell temporal. Tenint en compte la relació existent entre la industrialització i la institucionalització de l'escola, no és estrany que a Catalunya el fenomen de l'escolarització tenguí una tradició més important que a nivell del País Valencià i les Illes Balears. A més no podem deixar de relacionar el procés d'institucionalització de l'escola amb el procés de reflexió-sociològica, filosòfica, econòmica, didàctica, etc. sobre la mateixa. Per tant si hom té en compte que un factor de desenvolupament de la sociologia de l'educació és la institucionalització de l'escola, no és estrany que a Catalunya la producció sociològica sigui més important que el de les altres zones.

Un altre factor condicionant d'aquesta desigual producció sociològica-educativa es refereix a la desigual implantació dels moviments de renovació pedagògica, prou consolidats a Catalunya amb la Institució Rosa Sensat —que fins i tot ha creat en el seu si un departament de Sociologia de l'Educació— i debils al País Valencià i a les Illes Balears.

Al mateix temps convé fer una referència explícita, com a causa del desigual desenvolupament de la sociologia de l'educació als Països Catalans, a la institucionalització universitària, que si és recent en el cas de les Illes Balears, en el cas de Catalunya té una tradició d'anys força important. I la Universitat, amb totes les seves contradiccions, és un element de primera magnitud de dinamització científica i cultural.

A més a més, l'aparició de la Sociologia en general i de la Sociologia de l'Educació en particular està en relació amb el despertar de la consciència col·lectiva de la societat; quan la societat comença a ésser conscient d'ésser protagonista de l'esdeveniment històric, la possibilitat del pensament sociològic és total. I en aquesta perspectiva resulta obvi que la societat de Catalunya té més consciència d'ella mateixa, que la que pot tenir la societat illenca. I això, amb tota la càrrega subjectiva que se vulgui, és prou important per poder entendre el desigual desenvolupament de la Sociologia i de la Sociologia de l'Educació arreu dels Països Catalans.

De totes formes no serà fins a la dècada del 70 quan els treballs de Sociologia de l'Educació a Catalunya comencin a tenir una certa importància. I així hem de fer referència a la ja famosa obra de J. Gay, A. Pascual i R. Quitllet "Societat catalana i reforma escolar"; a més s'ha de tenir en compte la tasca d'autors com J. Pallach, J. Maria Mas Joan, J. Vives, J.E. Sánchez, M. Subirats, E. Pinilla de las Heras, M. Siguan, J.M. Quintana, A. Sansvisens, Grifoll, A. Bau Lasi etc. Al mateix temps hem de fer especial referència a tot una sèrie d'institucions com L'I.C.E.S.B., La Fundació Jaume Bofill, l'I.C.E. de la Politècnica, la Universitat, Rosa Sensat, ... que han treballat la temàtica de la sociologia de l'educació.

Amb tot se pot dir que a Catalunya a nivell d'autors, d'institucions, de publicacions presenta en quan a l'esmentada disciplina un nivell científic prou important, molt superior a la resta de l'Estat Espanyol i a la resta dels Països Catalans. Però tot i així se pot oblidar, com se fa freqüentment en els diversos estudis sociològics, la realitat sociològica educativa que presenten el País Valencià i les Illes Balears, a les que per raons òbvies dedicarem més atenció.

Al País Valencià, malgrat l'escassa informació que tenim, caldria destacar tres aspec-

tes importants. En primer lloc hem de fer referència a l'A.C.I.E.S., malgrat sigui un moviment didàctic a nivell de l'Estat, per la incidència que ha tengut i de fet té dins el moviment de renovació pedagògica del País Valencià. En segon lloc s'ha de fer referència al Seminari de Pedagogia de València del Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats que desde una vessant de política educativa alternativa va desenvolupar durant la meitat de la dècada del 70 una tasca prou important de dinamització educativa ¹⁸.

A més també cal destacar la revista *Escuela-75*, publicat per l'esmentat Seminari de Pedagogia. Així el número 2 ¹⁹ de la revista hi ha dos articles, que malgrat la poca extensió, han d'ésser catalogats dins la disciplina de la Sociologia de l'Educació en funció de la seva anàlisi de les relacions educació/societat a nivell del País Valencià. Així a l'article "Economía y Educación" del Col·lectiu d'Educació ²⁰ s'analitzen les necessitats educatives en el País Valencià en relació al seu sistema productiu, i al mateix temps l'important paper de la iniciativa privada en la satisfacció de la demanda educativa.

Per altre part a l'article també del Col·lectiu d'Educació "Modelos de Escolarización en el País Valenciano: la Enseñanza Preescolar" ²¹ s'analitzen els diferents models d'escolarització en funció del tipus d'escola i de la zona territorial.

Al mateix temps no podem oblidar l'edició de llibres que sobre temàtica sociològica i educativa han estat editats desde el mateix País Valencià, per l'editor Eliseu Climent a través de les col·leccions Unitat, Quadrens, Tres i quatre, etc. Així hem de destacar el llibre de V. Moliner, C. Miquel, T. Pitxer, M. Conca i M. Lacuesta "Escola i llengua al País Valencià" ²². El llibre prologat per R. Lafont s'ha d'enmarcar dins un plantejament sociològic del fet nacional i de l'escola.

Segurament la realitat que presenta la sociologia de l'educació al País Valencià és molt més rica i complexa de la que aquí hem exposat, però la manca de dades ens impideix profunditzar més dins aquesta problemàtica.

A les Illes Balears parlar de Sociologia de l'Educació no deixa d'ésser una falàcia i una il·lusió degut a la manca de tradició sociològica, als pocs estudis realitzats,... De totes formes es pot observar una progressiva realització d'estudis sociològics que de fet coincideixen amb la constatació d'una sèrie de fets com el desenvolupament econòmic que va suposar el turisme, l'inici dels moviments de renovació pedagògica a partir de 1968, la creació de la Facultat de Filosofia i Lletres, amb el seu Departament de Pedagogia, les repercussions de la L.G.E., el despertar de la consciència col·lectiva d'alguns sectors de la societat de les Illes, la importància de l'educació, etc.

Així, en primer lloc, hi ha que destacar dins aquesta vessant educativa la realització d'un estudi de planificació de l'educació a les Balears a 1970 sota la direcció del Dr. Bartomeu Barceló i Pons; dita planificació educativa que implicava una anàlisi profunda de la realitat escolar illenca, resulta important bàsicament per la metodologia emprada i per

(18) En aquest sentit caldria destacar l'obra que dit Seminari ha publicat amb el títol "Por una reforma democrática de la Enseñanza" Ed. Avance, Barcelona 1975.

(19) Marzo/Abril de 1976.

(20) Ibidem pg. 4-6.

(21) Ibidem pg. 7-9.

(22) Ed. Eliseu Climent. València 1976, Série Unitat, col·lecció 3/4.

haver estat el primer instrument de coneixement de la realitat educativa de les Illes Balears a tots els nivells de l'ensenyament.²³

Al mateix temps, i dins el mateix període de temps, hi ha que destacar la tesi doctoral que sobre el magisteri de les Illes Balears realitza desde una vessant sociològica Alfredo Gómez Barnussell²⁴.

Dins l'Obra Cultural Balear, i a través del secretariat pedagògic, se va crear a 1975 un seminari de Sociologia de l'Educació que desde un carie althusserià pretenia analitzar la realitat educativa de Mallorca. Malgrat la feina desenvolupada per dit seminari no fou massa important, el seu objectiu fonamental era el següent:

*"El Seminari pretén analitzar la realitat de l'educació a Mallorca i posteriorment partint de la plataforma sòlida que ens dona una anàlisi d'aquest tipus, determinar les possibilitats d'acció. La mecànica del Seminari consta de dues parts: Anàlisi dels continguts ideològics dels textos d'E.G.B., anàlisi del mestre i els factors que determinen la seva postura. Què dona, com ho dona i fins a quin punt inculca la ideologia dominant. Concretament la base del treball del Seminari és el paper del mestre d'E.G.B. com a element transmissor d'una ideologia"*²⁵.

A més no podem oblidar que la revista Lluc al llarg dels seus números té prou articles i fins i tot números monogràfics a l'anàlisi de l'educació a les Illes Balears desde diverses perspectives i temàtiques.

Tot i això l'element més important en el desenvolupament dels estudis de sociologia de l'educació serà sense cap dubte la definitiva institucionalització dels estudis universitaris de Pedagogia dins la segona meitat de la dècada del 70. Així en primer lloc hem de tornar fer referència a la tesi doctoral d'Antoni Colom Cañellas sobre les relacions educació/societat desde la perspectiva metodològica de la Teoria General de Sistemes²⁶.

Al mateix temps hem de destacar la realització de tesis de Llicenciatura sobre dita temàtica: Ramon Bassa realitzà una tesi sobre l'Educació Permanent d'Adults a la Mallorca dels anys 70; Jaume Sureda realitzà la seva tesi de Llicenciatura sobre la influència de la publicitat desde una vessant sociològica-educativa; Martí March la va fer sobre la sociologia del delite infantil i juvenil a les Illes Balears desde 1940 fins a 1975. El present curs escolar ha estat presentada la tesi doctoral de la profesora Maria del Carmen Fernández Bennasar sobre "El Fracàs escolar a la comarca d'Inca" desde una perspectiva bàsicament sociològica.

Per altre part la delegació a Palma de Mallorca de l'I.C.E. dins la seva col·lecció de llibres ha publicat una sèrie d'obres sobre la temàtica sociològica: Aspectos Teóricos de

(23) Malgrat dit estudi de planificació no hagi estat publicat, el Dr. B. Barceló va presentar una comunicació a les II Jornades d'història de l'Educació en els Països Catalans, celebrada a Palma de Mallorca pel Novembre de 1978.

(24) Dita tesi doctoral fuo posteriorment publicada sota el títol "El magisterio como profesión". Ed. Ariel, Barcelona 1972.

(25) Lluc. Febrer de 1975, número 645, pg. 25.

(26) Dita tesi ha estat publicat com ja s'ha dit anteriorment per l'Ed. Oikos-Tau.

la Planificaci3n Educativa de Tomeu Quetgles i Antoni Colom, Educaci3n i Desigualtat:: La Formaci3n Professional a Mallorca de Mart3 March i Jaume Sureda, etc.

Per tant, i en funci3 de la informaci3 donada, podem afirmar que el nivell de la Sociologia de l'Educaci3 a les Illes Balears, tot i estar en el seu començament, no deixa d'esser esperançadora malgrat la tasca a realitzar a nivell investigacional, a nivell de fonamentaci3 te3rica, etc. Cal superar moltes dificultats i moltes etapes. Acabam de començar.

Palma de Mallorca, 10 de Juliol de 1980.

Mart3 X. March i Cerdà.

Josep Maria Quintana, en el llibre *Sociología de la Educación*, Ed. Hispano-Europea, Barcelona 1977, afirma en relació a la situació de la sociologia de l'educació a Espanya, el següent:

*"En España desde hace algunos años han ido viendo a la luz trabajos y libros que investigan diversos puntos de Sociología de la Educación: Autores de los más asiduos en este tipo de publicaciones son Jesús López Mendel, J. Maria Paredes Grosso, Amando de Miguel y otros; es bastante lo que se escribe en plan de crítica al sistema educacional"*¹¹.

Per tant, i en funció del que s'ha dit, no és extrany que al principi d'aquest apartat ens plantejàssim si existia de fet la Sociologia de l'Educació a Espanya. Les opinions són molt variades i divergents. I en aquest sentit si bé no se pot afirmar que la Sociologia de l'Educació no existeix a l'Estat Espanyol, si que s'ha de dir que la seva situació és difícil i débil; no deixa d'estar al principi del seu desenvolupament com a disciplina científica. De totes maneres no podem deixar de tenir en compte l'aportació d'autors com I. Fernández de Castro, desde una perspectiva de sociologia crítica, Carlos Lerena dins la línia de la sociologia francesa de Bourdieu/Passeron, Alberto Moncada desde una perspective econòmica com a eix estructurador de la Sociologia de l'educació, Antoni J. Colom desde la perspectiva de la Teoria General de Sistemes, L.T.C.E. de la Politècnica de Barcelona amb Joan E. Sánchez dins l'orientació temàtica-sociològica de l'obra italiana "Educación y mercado de trabajo", Rosa Sensat amb autors com Josep Maria Mas Joan, Jordi Vives, etc., i tot una sèrie d'autors com M. Subirats, R. Quítllet, J. Gay, A. Pascual, J. Maria Quintana, Felix Ortega i Jesua Maria Vázquez que desde diverses òptiques sociològiques i temàtiques diferents han contribuït i contribueixen al desenvolupament de la Sociologia de l'Educació.

Quines són les causes d'aquesta manca de desenvolupament de la Sociologia de l'educació? Si bé resultaria un poc llarg analitzar en profunditat les causes que han incidit en el poc desenvolupament de l'esmentada disciplina sociològica, si que crec neccessari fer referència a les més importants i decisives.

Així en primer lloc hauriem de recurrir a un factor de tipus estructural: el retrasat sorgiment de la societat industrial capitalista en el nostre país. El fracàs de la Revolució Industrial Burguesa a l'Estat Espanyol, amb les excepcions matisades de Catalunya i el País Basc, és un problema històric del qual encara avui patim les conseqüències a tots els nivells. S'ha de tenir en compte que "la sociologia es la autoconciencia científica de la crisis generada por el alumbramiento de la sociedad capitalista y por los problemas que acarreo a través de sus *traumatismos de nacimiento*"¹².

Efectivament fins a la dècada del 60 no se propicia al nostra país el sorgiment de la sociologia com a disciplina científica. No és per tant extrany el seu retras i el de les diferents sociologies especials —com la de l'educació— en relació a d'altres països europeus.

(11) Quintana, J. Maria Ob. cit, pg. 44.

(12) Díaz Sánchez, L. "K. Marx 1818-1883, sociólogo del modo de producción capitalista". Ed. Akal, Madrid 1976. pg. 8.